

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Москаленко Олени Іванівни
на дисертацію Ненько Юлії Петрівни

«Теоретико-методологічні засади професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Екстремальні та надзвичайні ситуації на початку ХХІ століття потребують посилення уваги, оскільки невпинно зростає їх кількість, небезпечність і складність. Це зумовлюється посиленням небезпеки техносфери з неухильним збільшенням числа радіаційних, хімічних, біологічних, пожежо- та вибухонебезпечних виробництв і технологій, що інтенсифікує можливості виникнення відповідних аварій і катастроф. У свою чергу, наслідки аварій, катастроф, стихійних та інших лих стають усе більш масштабними і небезпечними для населення, природного середовища й стійкого функціонування економіки. Щороку в них гине значна кількість людей, а ліквідація їх наслідків вимагає значних затрат. Відтак і економіка країни, і громадяни зазнають величезних матеріальних збитків.

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що наразі українська та світова спільнота потребують грамотних, компетентних, відповідальних, комунікабельних фахівців, у тому числі офіцерів служби цивільного захисту, що вільно володіють своєю професією.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невиробничого характеру, а також гідрометеорологічної діяльності. Виконання поставлених для ДСНС України важливих завдань залежить насамперед від професіоналізму фахівців служби цивільного захисту, а останнє – від якості професійної підготовки кадрів для даної сфери. Починаючи з часу становлення України як незалежної та самостійної держави й до сьогодні, дослідники все частіше звертають увагу на проблеми підготовки фахівців служби цивільного захисту.

Комунікація – один із основних засобів реалізації професійних завдань. Сьогодні суспільству потрібні фахівці, які окрім комплексу спеціальних знань, повинні вміти добре орієнтуватися в різноманітних комунікативних ситуаціях, обирати адекватні засоби спілкування, активно сприймати й аналізувати інформацію, чітко, логічно та переконливо виражати свої думки, установлювати й підтримувати міжособистісні контакти, долати комунікативні бар'єри, організовувати співробітництво. Для ефективної роботи майбутніх фахівців служби цивільного захисту потрібна невимушена

атмосфера спілкування, повага думки інших, вирішення суперечностей без тиску, шляхом зважування доказів сторін та вироблення групового рішення. Саме комунікативні вміння, що забезпечують спілкування, є суттєвим засобом здійснення будь-якої професійної діяльності, зокрема фахової діяльності майбутніх інженерів автомобільно-дорожньої галузі.

Роль комунікативної складової у формуванні світогляду сучасного фахівця важко переоцінити. Зокрема, комунікативна компетентність є базовою характеристикою особистості, а також тісно пов'язана з критеріями ефективної й успішної дії в професійних чи життєвих ситуаціях. У дослідженні мова йде про фахівців служби цивільного захисту, які часом перебувають у небезпечних для життя умовах, і від успіху ведення професійного діалогу залежить результат тієї чи іншої ситуації. Саме комунікативній складовій належить особливе місце серед ключових компетентностей, якими має володіти майбутній офіцер служби цивільного захисту. Вона характеризує ступінь підготовленості фахівця до реального професійного спілкування.

Великий внесок у становлення системи сучасної професійно орієнтованої комунікативної підготовки роблять вітчизняні вчені, закладаючи своїми дослідженнями фундаментальну базу для її подальшого розвитку. Проте, незважаючи на видимі досягнення, проблеми залишаються, спричиняючи низький рівень професійно орієнтованої комунікативної підготовки фахівців, а отже, її невідповідність сучасному соціальному замовленню суспільства. У цьому контексті дослідження Ю.П.Ненько є актуальним та своєчасним, оскільки репрезентує теоретико-методологічні засади професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту.

Коротко схарактеризуємо структурні елементи рецензованої праці.

Категорійний апарат роботи упорядковано логічно й чітко. Автор визначила об'єкт, предмет, мету, основні завдання та методологічну основу наукового проекту, схарактеризувала етапи наукового пошуку, обґрунтувала новизну, вказала на практичне й теоретичне значення одержаних результатів.

Засадничим у роботі є розділ I – «Теоретичні та методологічні засади професійно орієнтованої комунікативної підготовки офіцерів служби цивільного захисту», у якому Ю.П.Ненько провела дефінітивний аналіз категоріального базису дослідження, порівняла міжнародні системи професійної підготовки фахівців у сфері цивільного захисту, окреслила методологічні підходи і принципи професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту.

Дисертантка досить вдало виокремила певні відмінності між поняттями «спілкування» та «комунікація», вказала на суть та зміст понять «комунікативна діяльність», «професійно орієнтована комунікативна діяльність офіцера с.ц.з.» (с. 44), «професійна підготовка», «професійна підготовка офіцера с.ц.з.».

Підтримуємо авторське розуміння й інтерпретування ключового поняття дослідження «професійно орієнтована комунікативна підготовка

майбутнього офіцера с.ц.з.» як комплексу форм, методів і засобів навчання та виховання майбутніх офіцерів с.ц.з. в умовах відомчого закладу вищої освіти ДСНС України, які забезпечують розвиток інтегративного стану особистості майбутнього фахівця, вираженого в готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності (с. 56).

Цікавим, на нашу думку, є параграф 1.2 дисертації, присвячений порівняльному контексту розвитку професійної підготовки фахівців у сфері цивільного захисту. Зокрема авторка дослідження простежила певну подібність теоретичних, методичних принципів і провідних підходів до професійно орієнтованої комунікативної підготовки фахівців у вітчизняних відомчих закладах вищої освіти й зарубіжних закладах. Водночас, вона зафіксувала ці розбіжності у таблиці, яка міститься на с. 74-76 рецензованої праці.

Авторка вдало визначила методологічне підґрунтя дослідження – розглянула професійно орієнтовану комунікативну підготовку майбутніх офіцерів у закладах вищої освіти ДСНС України з позицій взаємодії таких наукових підходів: інтегративного, гуманістичного, особистісно орієнтованого, комунікативно-діяльнісного, професіографічного, професійно орієнтованого, компетентнісного, культурологічного, інформаційно-комунікаційного; та таких принципів: принцип свідомості, практичної спрямованості, принцип системності і послідовності, принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок, професійної мобільності (підрозділ 1.3 рецензованої праці).

Вартісним у роботі є другий розділ дисертації – «Особливості професійно орієнтованої комунікативної підготовки офіцерів служби цивільного захисту», у якому авторка розкриває специфіку фахової підготовки курсантів у закладах вищої освіти ДСНС України, проводить аналіз сучасного стану професійно орієнтованої комунікативної підготовки в Україні, розкриває сутність професійної діяльності офіцера служби цивільного захисту в сучасних умовах, обґрунтовує систему професійно важливих якостей офіцера служби цивільного захисту.

За результатами наукового пошуку Юлія Петрівна зробила висновок, що для професійної підготовки майбутніх офіцерів с.ц.з. в умовах профільного закладу вищої освіти характерним є: особливий соціальний статус курсанта; постійне перебування в курсантських колективах, що відзначаються спеціальною організацією, своєрідним побутом, статутними відносинами; чітка регламентація всієї життєдіяльності; службово-професійна спрямованість – підготовка фахівців до виконання спеціальних обов'язків із захисту населення і територій від НС і їх наслідків; визначення виховання органічною частиною професійної підготовки особового складу (с.108); розкрила відмінності між поняттями «курсант» і «студент» (с. 109-110).

На підставі думок науковців Юлія Петрівна схарактеризувала специфічні особливості професійно орієнтованої комунікативної діяльності офіцерів служби цивільного захисту, серед яких – регламентація комунікативної діяльності вимогами статутів, інструкцій і настанов,

заснованих на принципах єдиноначальності та суворої субординації; категоричність, стислість; цільова спрямованість; владний характер професійних повноважень; реалізація статутних категорій, понять і термінів; вимушений характер комунікації; за умов надзвичайної ситуації – підвищена стресогенність; спонтанність і ситуативність, часові обмеження, що створює додаткове психологічне навантаження, робота в засобах захисту органів дихання та шкіри, які обмежують огляд, рухи, наявність технічних (дим, полум'я, шум, висока температура та вологість) і психологічних бар'єрів (страх за життя постраждалих, загроза вибуху та руйнування приміщень).

Доцільним є проведене авторкою структурування професійно важливих якостей офіцера служби цивільного захисту, та представлене у таких структурно-змістових блоках: інтелектуальні; духовно-моральні; характерологічно-мотиваційні; діяльнісні та поведінкові; фізіологічні; індивідуально-психологічні; комунікативні (с. 159-167); ранжування факторів, що визначають ефективність професійно орієнтованої комунікативної діяльності офіцерів с.д.з. (с. 171).

За змістовим наповненням становить інтерес третій розділ дисертаційного дослідження, де чітко за відповідними параметрами схарактеризовано концептуальні засади, обґрунтовано концепцію, розроблено структурно-функціональну модель системи професійно орієнтованої комунікативної підготовки професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту; розкрито структуру готовності офіцера служби цивільного захисту до професійно орієнтованої комунікативної діяльності, виокремлено критерії, показники та рівні готовності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту до професійно орієнтованої комунікативної діяльності.

Відмітимо важливість обґрунтування авторської позиції щодо концепції професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів с.д.з. у закладах вищої освіти ДСНС України, яка полягає у сукупності авторських ідей щодо закономірностей і сутності педагогічного процесу професійно орієнтованої комунікативної підготовки курсантів, принципів його організації і методів здійснення, ґрунтована на певній теоретико-методологічній основі й узагальненні сучасного педагогічного досвіду, в тому числі й власного, експериментально перевіреного (с. 177).

Щодо реалізації структурно-функціональної моделі системи професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту, представленої на с. 193, то вкажемо, що вона виразняється ретроспективною базою інноваційних форм і методів навчання; у її структурі виокремлено такі підсистеми: цільову, концептуально-стратегічну, організаційно-проектувальну, процесуально-технологічну, контрольну-оцінювальну, результативну, які детально описано у підрозділі 3.2 дисертації.

Заслугує уваги проведений дисертанткою аналіз освітньо-професійної програми за такими напрямками підготовки бакалавра: 17020 «Цивільний захист» та 170203 «Пожежна безпека», навчальних планів і програм

підготовки за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти в галузі знань 26 «Цивільна безпека» спеціальності 263 «Цивільна безпека» та 261 «Пожежна безпека» у відомчих закладах вищої освіти ДСНС України.

Вартісним у роботі є виокремлення компонентів готовності майбутніх офіцерів до професійно орієнтованої комунікативної діяльності: аксіологічний, знансвий, діяльнісний (с. 252); критерії сформованості професійно орієнтованої комунікативної діяльності: мотиваційно-ціннісний; когнітивний; комунікативно-діяльнісний, які авторкою детально обґрунтовані у параграфі 3.4 рецензованої праці. За кожним критерієм визначено показники, які його характеризують. Якісні характеристики курсантів, що мають відповідний рівень сформованості комунікативної діяльності розмежовано за трьома рівнями – високий, середній, низький.

Однак пропонувану тему наукового пошуку неможливо дослідити повною мірою без організаційно-методичних засад професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту. Отже, вартісним у роботі є четвертий розділ дисертації, у якому авторка представляє обґрунтування педагогічних умов авторської системи. Це: формування ціннісного ставлення курсантів до майбутньої професії; активізація інтерактивних методів навчання; удосконалення навчально-методичного забезпечення професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів с.ц.з.; оптимізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу в змодельованих ситуаціях професійного спілкування.

У цьому руслі дисертанткою зроблено висновок, що «педагогічні умови» - це комплекс педагогічних заходів, які впливають на підвищення якості професійної підготовки офіцерів с.ц.з. шляхом формування в них усіх компонентів готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності на основі наповнення змісту навчання комунікативною спрямованістю, застосування сучасних педагогічних технологій та інтерактивних методів навчання.

Схвально оцінюємо той факт, що дослідниця приділила особливу увагу підготовці професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти ДСНС України до професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів служби цивільного захисту. Зокрема, Юлія Петрівна розробила програми підготовки професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти ДСНС України до подальшої цілеспрямованої професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів с.ц.з.; провела низку заходів, спрямованих на цю підготовку - засідання методичної ради, науково-педагогічний семінар, проблемні семінари, організувала взаємовідвідування занять, зустрічі із викладачами кафедри, комунікативні тренінги та ін. (с. 285-290).

Переконливими є результати дослідження, які містяться на сторінках п'ятого розділу рецензованої наукової праці. У ньому описано програму експериментального дослідження, представлено аналіз результатів констатувального етапу та презентовано хід експериментальної професійно

орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту; проведено порівняльний аналіз результатів перевірки ефективності моделі системи професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту.

Особливістю проведення дослідно-експериментальної роботи є те, що у педагогічному експерименті задіяно досить репрезентативну вибірку курсантів відомчих закладів вищої освіти ДСНС України спеціальностей «Цивільний захист» і «Пожежна безпека» – 422 особи.

Цілком закономірним є висновок авторки про те, що після впровадження педагогічних умов та реалізації структурно-функціональної моделі системи професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту у відомчих закладах вищої освіти ДСНС України в КГ відбулося збільшення кількості курсантів із високим і середнім рівнями сформованості готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності (на 3,8% і 5,7% відповідно) та зменшення чисельності курсантів із низьким рівнем сформованості готовності (на 9,5%).

Висновки в дисертаційному дослідженні логічні й переконливі.

Схвально оцінюємо додатки до наукової роботи, що репрезентують повну картину проведення експериментальних студій. Представлений матеріал ретельно систематизований. Він має практичне значення для подальшого його використання в межах аудиторної та позааудиторної роботи.

Дисертантка наприкінці дослідження окреслює подальші напрями роботи, вказує на ті проблеми, які потребують першочергового вирішення. На її думку, це розроблення інструментарію формування готовності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту до професійно орієнтованої комунікативної діяльності для системи самоосвіти й дистанційного навчання.

Підкреслимо також ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Робота вдало ілюстрована рисунками, схемами, таблицями. Це сприяє унаочненню теоретичних положень, викладених автором.

Таким чином, одержані наукові результати, що виносяться на захист, є особистим досягненням автора. Вони відображені у 57 публікаціях автора (55 – одноосібних), серед яких 31 відображає основні наукові результати дисертації (1 монографія, 22 статті у вітчизняних наукових фахових виданнях, 9 статей у зарубіжних періодичних фахових виданнях), 22 праці апробаційного характеру, 4 праці додатково відображають результати дисертації. Ці наукові праці з достатньою повнотою відображають основні результати дослідження.

При цьому хочемо звернути увагу на дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації:

1. Робота дещо переобтяжена табличним матеріалом, зокрема, не вбачаємо сенсу в поданні на робочих сторінках дисертації таблиць 2.3 – 2.9, які краще було б подати в додатках.

2. Слід звернути на дотримання логічного зв'язку між структурними підрозділами дисертації. На нашу думку, пункт 2.2. «Аналіз сучасного стану професійно орієнтованої комунікативної підготовки в Україні» можна об'єднати з 1.2 «Порівняльний контекст розвитку професійної підготовки фахівців у сфері цивільного захисту» (адже у підпункті 1.2 якраз і проводиться порівняльний аналіз).

3. Вважаємо, що у підрозділі 3.3 варто скоротити теоретичний аналіз поняття «готовність».

4. У вступі (на с. 27) до напрацювань педагогічної науки щодо загальної та професійної педагогіки, що становлять теоретичну основу дослідження варто було б додати іноземних науковців, які займалися цією проблемою.

5. Доцільно було б показати, як у реальній практичній діяльності зарекомендували себе випускники відомих закладів вищої освіти ДСНС України, які були залучені до формувального експерименту для формування їхньої готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності.

6. Дослідження значно збагатилося б, якби у підрозділі 4.3. були представлені результати діагностики стану сформованості у викладацького складу закладів вищої освіти ДСНС України готовності до професійно орієнтованого комунікативного навчання курсантів.

Водночас висловлені зауваження суттєво не знижують теоретичної та практичної цінності проведеного дослідження і не впливають на загальну високу оцінку. Воно виконане на належному науковому рівні, що є свідченням кваліфікаційної готовності дисертанта до проведення подібних наукових досліджень.

Є підстави стверджувати, що дисертаційна робота «Теоретико-методологічні засади професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту» відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її автор Ненько Юлія Петрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов
Льотної академії
Національного авіаційного університету

О. І. Москаленко

Підпис О.І. Москаленко засвідчує

Ненько Юлія Петрівна

О. І. Москаленко

